

TVÅNG PÅ GOTT OCH ONT

En forskningsantologi
om tvång i välfärden

REDAKTÖRER:

MOA DAHLIN

NIKLAS JUTH

STEFAN SJÖSTRÖM

§
iUSTUS
FÖRLAG

© Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2025

Upplaga 1:1

ISBN 978-91-7737-321-6

Produktion: eddy.se ab, Visby 2025

Omslag: John Persson

Omslagsbild: Framtagen med Midjourney, bearbetad av John Persson/ArtStory

Förlagets adress: Box 1994, 751 49 Uppsala

Telefon: 018-65 03 30

Webbadress: www.iustus.se, e-post: kundtjanst@iustus.se

Printed by Eurographic Group, 2025

Förord

Det är med en känsla av ansvar och allvar vi lämnar ifrån oss denna bok. Tvång och tvångsvård är drabbande. För de människor som får tvångsvård kan den både vara djupt kränkande och bokstavligt talat livsviktig. För de yrkesgrupper som har att utöva tvång hör det till de svåraste arbetsuppgifterna som finns. En god tvångsvård förutsätter både hjärta och kunskap. Hjärta i omsorg och empati gentemot vårdtagare. Kunskap för att kunna fatta rätt beslut om när tvång kan användas, liksom hur det ska utföras. God tvångsvård behöver vara baserad på forskning om de effekter tvånget har för vårdtagare, personal och samhälle. Tvång är svårt. Vi hoppas att boken ska spegla detta och vara värdefull för de som tvingas till vård, de som utövar tvånget och de som organiserar och reglerar det.

När boken är färdig känner vi oss nu glada. Dels över att så många författare levererat så starka och spännande texter. Dels över att processen varit så lustfylld och stimulerande. Vi som medverkat har träffats i Uppsala två gånger under ett halvår för att diskutera varandras utkast, vilket gjort att vi lärt oss mycket om angränsande forskningsfält och discipliner. Vi tror att detta lett fram till texter med bredare perspektiv och som därtill kommunicerar med varandra.

Antologin kunde förverkligas tack vare ett nätverksstöd från Centre for Integrated Research on Culture and Society (Circus) vid Uppsala universitet under 2023–2024. Genom nätverket ”Tvångsvårdens former – mångvetenskaplig forskning om att göra gott, utöva makt och ta ansvar” har vi fått möjlighet att utveckla forskningsidéer och koppla ihop tvångsvårdsforskare från olika områden. Circus stöd har även varit avgörande för att vi fått utrymme att utveckla ett forskningsprojekt – ”Beslutsförmåga och tvångsvård – juridik, etik och klinisk praktik när patienter motsätter sig vård” – som finansieras av Vetenskapsrådet. Vi vill

Förord

tacka för allt stöd vi fått från Circus och särskilt nämna Ingrid Berg för seminarier, entusiasm och akademiska inspel.

Uppsala 2024-12-01

Moa Dahlin Niklas Juth Stefan Sjöström

Innehåll

Förord 5

Författarpresentationer 11

Moa Dahlin, Niklas Juth, Stefan Sjöström

Introduktion: Ett komplext problem kräver många perspektiv 17

PSYKIATRISK VÅRD

Anna Nilsson

Träffsäkra och icke-diskriminerande suicidbedömningar med hjälp
av AI – är det (o)möjligt? 41

Antoinette Lundahl

Psykiatrisk tvångsvård av patienter med självskadebeteende 63

Mia Ramklint

Till den psykiatriska tvångsvårdens försvar vid svårt självskadebeteende
– vikten av att anlägga flera samtidiga perspektiv 81

Christoffer Rahm & Lisa Forsberg

Tvångsvård vid pedofil störning 95

SOMATISK VÅRD

Manne Sjöstrand

Om tvång i psykiatrisk och somatisk vård 113

Torbjörn Tännsjö

Gemensam grund för all tvångsvård? 135

Innehåll

Amina Guenna Holmgren

Tvång inom somatisk sjukvård – etiska skäl för en tydligare lagstiftning 151

Joar Björk

Ett nytt verktyg för etisk analys av vård utan samtycke inom somatisk vård 169

MISSBRUKSVÅRD

Annika Staaf & Magnus Israelsson

Utvecklingen av tvångsvård av personer med missbruk och beroende – Samhällets ansvar 195

Magnus Israelsson & Arne Gerdner

Internationell utblick på tvångsvård vid substansmissbruk 221

Liv Zetterberg

Öppnare tvångsvård – Öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT och vård i annan form enligt LVM 243

RÄTTSPSYKIATRISK VÅRD OCH KRIMINALVÅRD

Tova Bennet

Rättsspsykiatrisk vård – tvångsvård som påföljd för brott 261

Ebba Noland

Vad händer efter att den rättspsykiatriska vården upphört? 287

Valentina Vidaurrezaga Aras & Sven Pedersen

Patientrollens paradoxer i rättspsykiatrins vardag 307

Kerstin Svensson

Frivård – frihet som påföljd på brott 329

VÅRD AV BARN OCH UNGA

Kavot Zillén & Titti Mattsson

Rätten till psykisk hälsa för barn och unga i samhällsvård – vem bär ansvaret? 355

Sibel Korkmaz & Peter Andersson

Ett osynligt offerskap – Institutionsplacerade tjejs erfarenheter av våld i en nära relation 375

Maria A. Vogel & Tove Pettersson

Mellan vård och straff – Tvångsvård av unga omhändertagna enligt LVU och dömda till slutet ungdomsvård 399

Pernilla Leviner

Social barnavård i (rättslig) förändring – från social *tjänst* och frivillighet till social *kontroll* och utökat tvång 417